

Małgorzata Syrek

<https://orcid.org/0000-0001-7810-7463>

malgorzata.syrek@edu.uni.lodz.pl

<https://doi.org/10.18778/8331-664-2.03>

Szkoła Doktorska Nauk Humanistycznych Uniwersytetu Łódzkiego

OMÓWIENIE NA TLE STRATEGII KOMUNIKACYJNYCH W WYPOWIEDZIACH OBCOKRAJOWCÓW UCZĄCYCH SIĘ JĘZYKA POLSKIEGO JAKO OBCEGO

Słowa kluczowe: omówienie, strategia komunikacyjna, metody aktywizujące, kompetencja komunikacyjna, kompetencje komunikacyjne

Streszczenie. Artykuł dotyczy jednej z najczęściej stosowanych przez cudzoziemców uczących się języka polskiego strategii komunikacyjnych. Wyjaśniono to pojęcie i jego powiązania z kompetencjami komunikacyjnymi. Przedstawiono badanie częstotliwości używania omówienia wraz z analizą. Zagadnienie zaprezentowano na tle pozostałych strategii komunikacyjnych.

1. WPROWADZENIE

Cudzoziemcy, o których będzie mowa w poniższym opracowaniu, zasadniczo poznają język polski w toku pobieranej przez nich dobrowolnej edukacji. Na rozwój ich kompetencji komunikacyjnych ma wpływ wiele różnorodnych czynników. Zadaniem lektora jest wyposażenie uczącego się w takie narzędzia, by mógł spośród nich dobrać odpowiednie do pokonania danego problemu w porozumiewaniu się w języku docelowym.

Anna Seretny i Ewa Lipińska, pisząc o komunikowaniu, podają za Jolantą Bonar, że komunikowanie:

to zespół zjawisk określonych w układzie: nadawca, odbiorca, kanał, kod, komunikat (przekaz). Jest to proces przebiegający między nadawcą a odbiorcą, polegający na przekazaniu odbiorcy pewnego komunikatu, na podstawie którego dowiaduje się on czegoś o stanie nadawcy (Bonar 1997, za: Seretny, Lipińska 2005, s. 18).

Badaczki zwracają też uwagę na istotę porozumienia, które ma miejsce, gdy zachodzi zgodność między treścią wiadomości przekazywanej i odtworzonej (intencja nadawcy i interpretacja odbiorcy) (Seretny, Lipińska 2005, s. 163).

Przy opisie kompetencji komunikacyjnych, warto wspomnieć, że na kompetencje użytkownika języka składają się dwa elementy: kompetencje ogólne i kompetencje językowe. Z tego względu używam zamiennie pojęć kompetencja komunikacyjna i kompetencje komunikacyjne. Według *Common European Framework of Reference for Languages* na kompetencję komunikacyjną składają się kompetencje **lingwistyczne, socjolingwistyczne i pragmatyczne**. Użytkownik języka powinien umieć stosować kompetencje ogólne wraz z – bezpośrednio związaną z samym językiem – kompetencją komunikacyjną, aby skutecznie realizować swoje zamierzenia komunikacyjne (CEFR CV 2020, s. 130).

2. KOMPETENCJA STRATEGICZNA I STRATEGIE KOMUNIKACYJNE

Niniejszy artykuł w głównej mierze dotyczy kompetencji strategicznej. Ma ona szczególne znaczenie, ponieważ jednym z podstawowych założeń ESOKJ jest uczenie się języków przez całe życie, a w tej perspektywie wykształcenie kompetencji strategicznej u uczących się może być postrzegane jako główna droga prowadząca do zdobycia umiejętności skutecznego działania w języku obcym w trakcie nauki (Janowska 2010, s. 91). Proces adaptacji z dyskursu edukacyjnego do dyskursu naturalnego¹ bywa czasochłonny i pełen przeciwności. Kompetencja strategiczna, jako jedna ze składowych kompetencji komunikacyjnych, jest określana jako zdolność uczącego się do refleksji nad własnym zachowaniem, nad jego modyfikowaniem poprzez kontrolę i optymalizację (Janowska 2010, s. 81).

O strategiach komunikacyjnych mówi się, gdy podejmowana jest próba osiągnięcia zamierzonego celu komunikacyjnego mimo braku niezbędnych środków językowych. Jeśli osoba ucząca się używa ich świadomie i ukierunkowuje je na rozwiązanie problemu, można wówczas stwierdzić, że używa strategii komunikacyjnych (Pawlak 2014,

¹ Pojęcie pochodzi z publikacji Sebastiana Piotrowskiego (Piotrowski 2016, s. 27).

s. 21). Strategie pomagają realizować działanie językowe: „są to ukierunkowane na konkretny cel, najczęściej kilkietapowe, sposoby rozwiązywania jakiegoś problemu” (Janowska, Plak 2021, s. 39).

Analizując CEFR CV, można zauważyć, że strategie komunikacyjne mogą być zaliczane do strategii mediacyjnych. Iwona Janowska i Marta Plak zaznaczają, że:

strategie to takie zabiegi lub techniki, które pozwalają dostosować proces mediotowania do warunków, konwencji oraz ograniczeń związanych z konkretną sytuacją komunikacyjną i jej kontekstem. Niezależnie od tego, czy mediacja zachodzi pomiędzy kilkoma osobami, między tekstami, językami czy między odmianami dyskursu, strategie mediacyjne mają zawsze charakter komunikacyjny. Ich nadrzędnym celem jest umożliwienie jak najlepszego zrozumienia rozmówców lub tekstów oraz wyjaśnienie trudnych znaczeń (Janowska, Plak 2021, s. 128).

Wynika z tego, że stosowanie mediacji, czyli tym samym m.in. strategii komunikacyjnych, ma na celu usprawnianie komunikacji, a ze względu na fakt, że odgrywa znaczącą rolę w produkcji mowy – może też stymulować proces przyswajania języka obcego. Żeby działania uczącego się uznać za strategie komunikacyjne, muszą być one ukierunkowane na przezwyciężanie problemu oraz używane świadomie (Pawlak 2014, s. 15).

W wyniku badań stworzyłam własną klasyfikację strategii komunikacyjnych. Wśród nich wyróżniłam: omówienie, synonim, antonim, hiperonim, hiponim, porównanie, przykład². W niniejszym opracowaniu używa się pojęcia omówienie z uwagi na jego funkcje w badaniach nad kompetencjami komunikacyjnymi z wykorzystaniem treningu strategii komunikacyjnych. Doczekało się ono szczegółowych badań w nauczaniu języków obcych. Katarzyna Karpińska-Szaj i Bernadeta Wojciechowska w badaniach nad akwizycją języka dzieci wyróżniły rodzaje parafraz³ odnoszące się do zmian leksykalnych i zmian morfo-składniowych (Karpińska-Szaj, Wojciechowska 2018, s. 17).

² Na potrzeby przeprowadzanych badań stworzono następujące definicje strategii komunikacyjnych:

omówienie – wyrażenie czegoś innymi słowami, np. schodzić – iść schodami w dół, definicja; opis,
synonim – wyraz lub wyrażenie o tym samym lub podobnym znaczeniu, np. rozmowa – pogawędka,
antonim – wyraz o znaczeniu przeciwnym, np. mały – duży,
hiperonim – wyraz, który ma szersze znaczenie, np. kwiat (tulipan, róża),
hiponim – wyraz, który ma węższe znaczenie, np. tulipan, róża (kwiat),
porównanie – zestawienie ze sobą dwóch zjawisk na zasadzie podobieństwa za pomocą łączników: jak, jakby, jakoby, niby, niczym, niż, podobnie, na kształt, np. jasne jak słońce,
przykład – zdanie będące ilustracją danego słowa, umieszczające je w kontekście, np. chmura – *Widzę chmurę na niebie, kiedy pada deszcz.*

³ Pojęcie omówienia i parafrazy traktuje się synonimicznie.

3. ZAŁOŻENIA BADAŃ

Zaprezentowane tu wyniki pochodzą z 4 badań pilotażowych przeprowadzonych w terminie od stycznia 2021 roku do marca 2022 roku⁴. Dotyczyły one wpływu wykorzystywania metod aktywizujących na rozwój kompetencji komunikacyjnych uczących się języka polskiego jako obcego⁵. Z uwagi na fakt, że kompetencja strategiczna odgrywa istotną rolę w rozwijaniu językowych kompetencji komunikacyjnych, miernikiem zmian w ich zakresie były m.in. strategie komunikacyjne.

Proces badawczy obejmował obserwację zmian w zakresie językowych kompetencji komunikacyjnych u obcokrajowców uczących się języka polskiego jako obcego i wpływ zajęć językowych z wykorzystaniem metod aktywizujących na zmiany w tych kompetencjach.

Badani w pierwszych dwóch grupach musieli spełniać następujące kryteria:

1. bycie obcokrajowcem;
2. znajomość języka polskiego na poziomie co najmniej A2⁶;
3. wyrażenie gotowości udziału w pozalekcyjnych warsztatach komunikacyjnych.

W trzeciej i czwartej grupie objętej badaniem pilotażowym zmienione zostało trzecie kryterium ze względu na zmianę metodologii. Kryteria wyglądały wówczas następująco:

1. bycie obcokrajowcem;
2. znajomość języka polskiego na poziomie co najmniej A2;
3. udział w kursie językowym prowadzonym przez badaczkę.

W badaniach pilotażowych wzięli udział 52 cudzoziemcy. W sumie przeprowadzono 180 godzin lekcyjnych. Narzędzia badawcze wykorzystywane podczas nich to ankiety pisemne sprawdzające sposób podawania obcojęzycznych ekwiwalentów słów wypełniane przez cudzoziemców, arkusze obserwacyjne dotyczące kompetencji komunikacyjnych wypełniane przez badaczkę, kwestionariusze wywiadów z lektorami prowadzącymi kurs językowy dla cudzoziemców biorących udział w badaniach, odbywający się równoległe do warsztatów komunikacyjnych i zapis obrazu i dźwięku rozmów indywidualnych cudzoziemców z Polakami.

Inicjalny element badania to wypełnienie przez cudzoziemca zgłoszenia przygotowanego w aplikacji Microsoft Forms. Pierwsza sekcja za-

⁴ Opis narzędzi badawczych jest częścią dysertacji doktorskiej przygotowywanej przez autorkę artykułu.

⁵ W dalszej części artykułu posługuję się skrótem jpjo.

⁶ Poziom został określony na podstawie deklaracji obcokrajowca, oceny mówienia i rozumienia komunikatów oraz na podstawie opinii nauczyciela prowadzącego kurs językowy, na który uczęszczał badany

wierała pytania o podstawowe dane, jak imię i nazwisko, wiek, narodowość, a także o znajomość, czas nauki języka polskiego. W drugiej sekcji umieszczono ankietę sprawdzającą sposób podawania obcojęzycznych ekwiwalentów dwudziestu słów. Do każdego słowa zadawano dwa pytania:

1. Czy rozumie Pan/i słowo X⁷?
2. Co znaczy słowo X?

Pierwsze pytanie było pytaniem wyboru – można było zaznaczyć „tak” lub „nie”. Drugie było pytaniem otwartym⁸. Cudzoziemcy biorący udział w badaniach wypełniali taką ankietę na początku i na końcu badania.

Narzędzie arkusza wywiadu z nauczycielem wykorzystano tylko przy dwóch pierwszych grupach uczestniczących w badaniach. Brali w nich udział studenci ze Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców Uniwersytetu Łódzkiego, którzy – oprócz udziału w pozalekcyjnych warsztatach komunikacyjnych – uczestniczyli także w kursach językowych ogólnych lub przygotowujących do studiów. W kolejnych próbach, z uwagi na fakt, że zajęcia nie były już pozalekcyjne i prowadziła je badaczka, nie używano tego narzędzia.

Kwestionariusz zawierał następujące pytania:

1. W ciągu ilu dni badany był obecny na Pani/a zajęciach w okresie obserwacji?
2. Jak ocenia Pan/i otwartość na komunikację u badanego?
3. W jakim stopniu badany podejmuje próby radzenia sobie z deficytami językowymi?
4. Jakie strategie komunikacyjne obserwuje Pan/i u badanego w mowie?
5. Jak często badany unika radzenia sobie z deficytami leksykalnymi?
6. Jak często badany prosi o pomoc, żeby poradzić sobie z deficytami leksykalnymi?
7. Czy badany używa mimiki i gestów w celu poradzenia sobie z deficytami leksykalnymi?
8. Czy zaobserwował/a Pan/i inne sposoby radzenia sobie z deficytami leksykalnymi u badanego w mowie lub w piśmie?
9. Jak ocenia Pan/i poziom językowy badanego?
10. Na jakiej podstawie określa Pan/i poziom językowy badanego?
 - a) test plasujący (napisany nie wcześniej niż⁹);
 - b) wypowiedzi ustne (w okresie obserwacji);

⁷ Symbol „X” symbolizuje słowo wskazane w ankiecie.

⁸ W opcjach ankiety Microsoft Forms można wprowadzić lub zablokować możliwość udzielenia długiej odpowiedzi – w tym przypadku można było udzielić jedynie odpowiedzi krótkiej.

⁹ Tu podano datę nie wcześniejszą niż miesiąc przed tygodniem, w którym poproszono o dokonanie obserwacji.

- c) prace pisemne (w okresie obserwacji);
- d) ćwiczenia gramatyczne (w okresie obserwacji);
- e) inne (jakie)?

Nauczyciele mogli ocenić w skali od 1 do 5:

- otwartość na komunikację;
- stopień radzenia sobie z deficytami leksykalnymi;
- unikanie radzenia sobie z deficytami leksykalnymi;
- częstotliwość w proszeniu o pomoc w celu poradzenia sobie z deficytami leksykalnymi;
- używanie mimiki i gestu w celu poradzenia sobie z deficytami leksykalnymi.

Odpowiadając na pytanie o strategię komunikacyjną, można było zaznaczyć konkretne spośród wymienionych¹⁰.

Narzędziem, które miało wspomóc zbadanie potencjalnych zmian zachodzących w kompetencji komunikacyjnej uczących się jppo, był arkusz obserwacji zastosowany w przypadku każdej grupy badanych. Arkusz został podzielony na trzy części (A, B, C), które wyznaczały poszczególne kompetencje wchodzące w skład kompetencji komunikacyjnej, istotne w kontekście przeprowadzanych badań.

Tabela 1. Arkusz obserwacji kompetencji komunikacyjnej

		Maksymalna liczba punktów do przyznania
A. Umiejętność tworzenia logicznych i poprawnych pod względem gramatycznym różnych wypowiedzi ustnych, umiejętność rozpoczęcia, podtrzymanie i zakończenie rozmowy. [kompetencja dyskursywna i lingwistyczna]	1. Logiczne wypowiedzianie się.	3
	2. Spójne wypowiedzianie się.	4
	3. Poprawność gramatyczna.	3
B. Umiejętność dostosowania wypowiedzi do sytuacji oraz znajomość norm socjokulturowych obowiązujących w polskiej społeczności. [kompetencja socjolingwistyczna]	4. Dostosowanie wypowiedzi do sytuacji.	2
	5. Wypowiedzianie się z uwzględnieniem polskich norm kulturowych i społecznych.	1

Źródło: opracowanie własne

¹⁰ Kwestionariusz wywiadu był tworzony po wstępnej analizie ankiet sprawdzających sposób podawania obcojęzycznych ekwiwalentów słów, dlatego wśród opcji odpowiedzi pojawiają się niektóre nazwy strategii komunikacyjnych (SK), które znajdują się w autorskiej propozycji ich kwalifikacji.

Część C odnosiła się do strategii komunikacyjnych i kompetencji strategicznej.

W pierwszym badaniu wzięło udział 23 cudzoziemców. Warsztaty komunikacyjne będące treningiem strategii komunikacyjnych – jako zajęcia pozalekcyjne, dodatkowe – odbywały się zdalnie (z uwagi na pandemię Covid-19), z podziałem na dwie grupy i obejmowały 30 godzin dla każdej z nich. W drugim badaniu wzięło udział 11 osób – warsztaty odbywały się stacjonarnie, również jako zajęcia pozalekcyjne, w Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców Uniwersytetu Łódzkiego i trwały także 30 godzin. Trzecia próba to zajęcia językowe z wykorzystaniem metod aktywizujących, które były częścią trwającego kursu językowego prowadzonego przez badaczkę. Wzięło w niej udział 6 osób. Kurs obejmował 60 godzin. Kurs językowy, podczas którego przeprowadzono czwarte badanie, obejmował 60 godzin, a jego uczestnicy liczyli 12 osób. Były to także zajęcia językowe z wykorzystaniem metod aktywizujących. Trzecia i czwarta próba odbywały się w trybie stacjonarnym: w Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców UŁ oraz w szkole językowej Progress w Łodzi. Byli to ludzie w wieku od 17 do 23 lat, będący przedstawicielami trzech grup językowych: słowiańszczyzna wschodnia (45), grupa azjatycka (5), słowiańszczyzna południowa (2).

Dwa pierwsze badania poprzedzono spotkaniem integracyjnym, podczas którego uczestnicy warsztatów [badani] mogli poznać się z Polakami¹¹, z którymi odbywali później rozmowy indywidualne. Cudzoziemcy wypełnili również ankietę sprawdzającą sposób podawania obcojęzycznych ekwiwalentów słów, a ich nauczyciele kursowi wypełnili arkusze wywiadu dotyczące każdego z uczestników. Następnie odbyły się pierwsze warsztaty komunikacyjne, podczas których dwukrotnie (na pierwszej i ostatniej godzinie warsztatów) uzupełniono indywidualne arkusze obserwacji kompetencji komunikacyjnych. Po zrealizowaniu założonego programu nastąpiło ponowne wypełnienie ankiet, wywiadów oraz arkuszy, a także ponownie przeprowadzono rozmowy indywidualne z Polakami. Trzecie i czwarte badanie przeprowadzono z pominięciem spotkania integracyjnego oraz arkusza wywiadu z nauczycielem, ponieważ były one częścią kursu prowadzonego przez badaczkę.

Podczas obserwacji sprawdzano, jak zmienia się liczba i rodzaj używanych strategii, a także jakie zmiany zachodzą w zakresie kompetencji komunikacyjnych uczących się¹². Warsztaty przeprowadzano z wykorzystaniem metod aktywizujących, a także stosując trening strategii

¹¹ Polakami rozmawiającymi z cudzoziemcami byli wolontariusze niebędący lektorami języka polskiego jako obcego ani nieposiadający doświadczenia w tym zakresie.

¹² W tym celu stworzono arkusz oceny kompetencji komunikacyjnych.

komunikacyjnych (SK). Opisanie całego procesu zdecydowanie przekracza zakres artykułu, dlatego w dalszej części skupiono się na strategii omówienia.

4. OMÓWIENIE A POZOSTAŁE STRATEGIE KOMUNIKACYJNE – ANALIZA WYNIKÓW BADAŃ

Wedle związanej definicji słownikowej omówienie to „sformułowanie zastępcze, mówiące o czymś pośrednio, bez nazywania rzeczy po imieniu; dodatkowa uwaga” (*Słownik języka polskiego* pod red. M. Szymczaka, s. 519), a także „sformułowanie, które nie nazywa czegoś wprost” (*Słownik języka polskiego* pod red. M. Bańki, s. 1163). W kontekście niniejszego artykułu może być rozumiane jako strategia mediacyjna (CEFR CV 2020, s. 126–128). Opisywane jako przeformułowanie przez Katarzynę Karpińską-Szaj i Bernadetę Wojciechowską również może być tak rozumiane (Karpińska-Szaj, Wojciechowska 2018, s. 20). Obserwacje dotyczące strategii komunikacyjnych przeprowadzono, analizując ankiety sprawdzające sposób podawania obcojęzycznych ekwiwalentów słów oraz rozmowy indywidualne. Polegało to na przysłuchiwaniu się, analizie kontekstu rozmowy, notowaniu, a następnie wyodrębnieniu strategii i ich klasyfikowaniu. Warto zaznaczyć, że dany sposób radzenia sobie z podawaniem obcojęzycznych ekwiwalentów słów czy pokonywania deficytów leksykalnych klasyfikowano jako strategię komunikacyjną bez względu na to czy została użyta poprawnie w kontekście semantycznym, czy gramatycznym. W niektórych sposobach uwidoczniła się więcej niż jedna strategia, dlatego zdarza się, że jeden sposób podawania obcojęzycznych ekwiwalentów jest klasyfikowany na dwa sposoby. Strategia była także klasyfikowana – jeśli słowo zostało wyjaśnione – pomimo zaznaczenia przez badanego, że go nie rozumie.

W ankietach pisemnych przeprowadzonych przed warsztatami w pierwszym badaniu najczęściej pojawiały się omówienia, a w drugiej kolejności synonimy. Po warsztatach ta tendencja się utrzymywała. Rozmowy indywidualne cudzoziemców z Polakami odbywały się w formie zdalnej. Tendencja dotycząca występowania strategii komunikacyjnych była podobna jak w przypadku ankiet. Przed rozmowami również odnotowano częste używanie synonimów i omówień (aczkolwiek tym razem więcej było synonimów). Po rozmowach z Polakami cudzoziemcy stosowali zdecydowanie mniej strategii, ale

nadal były to synonimy i omówienia. Przed warsztatami w mowie cudzoziemców pojawiły się dwie strategie: omówienie (50%) i synonim (50%) (tabela 2). Po przeprowadzeniu warsztatów komunikacyjnych (WK) powtórzono rozmowy – odbywały się one w doborze losowym, to znaczy, że cudzoziemiec nie musiał rozmawiać z tym samym Polakiem, ale mogło się to zdarzyć. Odnotowano w nich jedynie omówienie (tabela 2).

Tabela 2. Strategie komunikacyjne używane przez cudzoziemców w pierwszym badaniu

SK w ankietach pisemnych wypełnianych przed zajęciami	SK w ankietach pisemnych wypełnianych po zajęciach	SK w rozmowach z Polakiem przed zajęciami	SK w rozmowach z Polakiem po zajęciach
omówienie (48%)	omówienie (75%)	omówienie (50%)	omówienie (100%)
jęz. obcy (24%), synonim (14%), przykład (10%), hiperonim (5%)	synonim (25%)	synonim (50%)	–

Źródło: opracowanie własne

W drugim badaniu można zaobserwować podobne tendencje. W ankietach wypełnianych przed warsztatami pojawiło się 7 typów SK: omówienie, synonim, język obcy¹³, przykład, porównanie, hiperonim i hiponim (tabela 3). Ponownie odnotowano najwięcej omówień (55%). Na drugim miejscu znalazło się wykorzystanie języka obcego (18%), na trzecim synonim (14%), a dalej hiperonim (8%), hiponim i porównanie (po 2%) oraz przykład (1%). Po warsztatach najwięcej zastosowano omówień (52%), potem synonimów (24%), ekwiwalentów w języku obcym (14%), hiperonimów (10%). W rozmowach przed warsztatami odnotowano pięć strategii komunikacyjnych: omówienie, synonim, język obcy, przykład i hiponim (tabela 2). Najwięcej użyto synonimów (29%) i słów w języku obcym (29%). Następne w kolejności były: omówienie (21%), przykład (14%), hiponim (7%). Po warsztatach w rozmowach indywidualnych pojawiły się omówienie (33%), synonim (33%), język obcy (33%) (tabela 3).

¹³ Rozumiany jako ekwiwalent w języku obcym.

Tabela 3. Strategie komunikacyjne używane przez cudzoziemców w drugim badaniu

SK w ankietach pisemnych wypełnianych przed zajęciami	SK w ankietach pisemnych wypełnianych po zajęciach	SK w rozmowach z Polakiem przed zajęciami	SK w rozmowach z Polakiem po zajęciach
omówienie (55%)	omówienie (52%)	synonim (29%), jęz. obcy (29%)	omówienie (33%), synonim (33%), jęz. obcy (33%)
jęz. obcy (18%), synonim (14%), hiperonim (8%), przykład (2%), hiponim (2%), przykład (1%)	synonim (24%), jęz. obcy (14%), hiperonim (10%)	omówienie (21%), przykład (14%), hiponim (7%)	–

Źródło: opracowanie własne

Omówienie było także najczęściej stosowaną strategią przez uczestników trzeciego badania. Przed warsztatami w ankietach pisemnych omówienie stanowiło 58%, a po warsztatach 56% użytych strategii komunikacyjnych. Przed pojawiły się także: synonimy i język obcy (po 13%), hiperonimy (8%), przykłady (6%) i porównanie (2%) (tabela 3). Po nich odnotowano mniej SK: wspomniane już omówienia (56%), synonimy (16%), przykłady i hiperonimy (po 12%) oraz język obcy (5%) (tabela 4). Rozmowy indywidualne przed WK dla trzeciej grupy badawczej pokazały, że cudzoziemcy używają najwięcej omówień (28%), w drugiej kolejności synonimu i języka obcego (po 25%) (tabela 4). Następne w kolejności były przykład (13%), porównanie (6%) i antonim (3%). W rozmowach po warsztatach komunikacyjnych odnotowano mniejszą liczbę strategii, najczęściej występującą był język obcy (52%), następnie synonim (33%), przykład i porównanie (po 5%) (tabela 4). Możliwe, że odmienny charakter wyników w stosunku do wcześniejszych badań jest spowodowany rodzajem grupy – byli to młodzi naukowcy, a w poprzednich grupach były to osoby mniej wykształcone.

Tabela 4. Strategie komunikacyjne używane przez cudzoziemców w trzecim badaniu

SK w ankietach pisemnych wypełnianych przed zajęciami	SK w ankietach pisemnych wypełnianych po zajęciach	SK w rozmowach z Polakiem przed zajęciami	SK w rozmowach z Polakiem po zajęciach
omówienie (58%)	omówienie (56%)	omówienie (28%)	jęz. obcy (52%)
jęz. obcy (13%), synonim (13%), hiperonim (8%), przykład (6%), porównanie (2%)	synonim (16%), przykład (12%), hiperonim (12%), jęz. obcy (5%)	synonim (25%), jęz. obcy (25%), przykład (13%), porównanie (6%), antonim (3%)	synonim (33%), przykład (5%), porównanie (5%)

Źródło: opracowanie własne

Wyniki czwartego badania prezentują się podobnie. Przed warsztatami badani w ankietach używali omówień (55%), synonimów i języka obcego (po 15%), przykładu (6%) i hiperonimu (9%) (tabela 4). Po nich ponownie najczęściej pojawiało się omówienie (60%), w następnej kolejności synonim i język obcy (po 20%) (tabela 5). Tak jak we wcześniejszych badaniach, również tutaj po warsztatach pojawia się mniej SK niż przed nimi. Najczęściej pojawiającymi się strategiami w wypowiedziach osób badanych były synonimy i język obcy (po 29%), niewiele mniej pojawiło się omówień i przykładów (po 21%) (tabela 5). Ponownie zaobserwowano użycie mniejszej liczby SK – najczęściej występowały omówienie i synonim (po 40%), a następny w kolejności był język obcy (20%) (tabela 5).

Tabela 5. Strategie komunikacyjne używane przez cudzoziemców w czwartym badaniu

SK w ankietach pisemnych wypełnianych przed zajęciami	SK w ankietach pisemnych wypełnianych po zajęciach	SK w rozmowach z Polakiem przed zajęciami	SK w rozmowach z Polakiem po zajęciach
omówienie (55%)	omówienie (60%)	synonim (29%), jęz. obcy (29%)	omówienie (40%), synonim (40%)
jęz. obcy (15%), synonim (15%), hiperonim (9%)	synonim (20%), jęz. obcy (20%)	omówienie (21%), przykład (21%)	jęz. obcy (20%)

Źródło: opracowanie własne

W poniższych tabelach zaprezentowano przykłady omówień i synonimów, które pojawiały się najczęściej – zarówno w ankietach pisemnych, jak i w języku mówionym (tabele 6, 7).

Tabela 6. Wybrane przykłady strategii komunikacyjnych w pierwszym badaniu w ankietach pisemnych

SŁOWO Z ANKIETY	OMÓWIENIA	SYNONIMY
samochód	„Ludzie na nim jeżdżą do pracy” „Машина (po rosyjsku). To jest to, na czym jeżdżą” „To, na czym jeżdżą”	„auto”
żołądek	„Organ, w którym trawi się jedzenie” „Organ w ciele człowieka”	–
fotel	„Ludzie siedzą na nim w domu” „Siedzę tam, kiedy czytam książkę”	„krzesło”
odważnie	–	„nie boić się”

Źródło: opracowanie własne

Tabela 7. Strategie komunikacyjne w pierwszym badaniu zaobserwowane podczas rozmów indywidualnych

OMÓWIENIA	SYNONIMY
„Może być prowieta, która pracowała w domu dla dziecko i później wzięła dziecko z sobą, żeby mieszkać” „Mama jest Polką na powiniu... na pół. A! Pół Polka.” „komedijne video” [stand up]	„nie, tam inne rzeczy... w priorytecie a w pierwszej kolejności” „Poszłam do banku, żeby położyć pieniądze na kartę” „Ukończyłem szkołę muzyczną” [muzyczną]

Źródło: opracowanie własne

Z danych wynika, że najczęściej stosowaną strategią jest omówienie. W większości przedstawionych badań jest to widoczne zarówno w obserwacjach przed przeprowadzeniem badania, a także po przeprowadzeniu badania. Omówienie pojawia się w podobnym stopniu w języku pisanym i mówionym, aczkolwiek należy podkreślić, że zwykle dominuje nad innymi strategiami lub zupełnie je zastępuje po warsztatach z wykorzystaniem metod aktywizujących.

Część uczestników brała udział w regularnym kursie językowym (równolegle do czasu przeprowadzania badań). W celu weryfikacji da-

nych zebrano także opinie nauczycieli osób badanych¹⁴. Dzielili się oni nimi zarówno przed badaniem, jak i po nim. Według nauczycieli po warsztatach komunikacyjnych u uczących się można było zauważyć zmiany i w kontekście otwartości na komunikację u badanego, i w kontekście podejmowania prób radzenia sobie z deficytami językowymi. Zaznaczono też, że do zmian doszło także w stosowaniu konkretnych strategii – zaczęto stosować mniej hiperonimów i języka obcego (medium lub rodzimego). Widać to także w tabelach pokazujących częstotliwość używania strategii.

Można także zauważyć, że po warsztatach omówienie jest używane w mniejszym stopniu, mimo że stale dominuje nad innymi strategiami – być może jest to związane z wnioskiem płynącym z większości badań przeprowadzanych na potrzeby dysertacji: obserwuje się, że zmniejszenie częstotliwości używania strategii komunikacyjnych wskazuje na rozwój w zakresie językowych kompetencji komunikacyjnych u badanych.

5. PODSUMOWANIE

Podolewanie trudnościom językowym w naturalnych sytuacjach komunikacyjnych, czyli stosowanie strategii komunikacyjnych, amortyzuje przejście z funkcjonowania w dyskursie edukacyjnym do funkcjonowania w dyskursie naturalnym. Przeciwdziałanie im możliwe jest poprzez trening w zakresie rozwoju językowych kompetencji komunikacyjnych uczącego się. Z przedstawionych analiz wynika, że strategią, która cieszy się największym zainteresowaniem, jest omówienie: to znaczy, że uczestnicy badania najchętniej je stosowali, a także, że trening tej strategii może warunkować rozwój kompetencji komunikacyjnych, który także zaobserwowano w badaniu. Zdecydowaną większość badanych stanowiły osoby, których język rodzimy należał do słowiańszczyzny wschodniej. Są to jednostki najczęściej uczące się języka polskiego w ostatnich latach¹⁵, dlatego włączenie treningu strategii komunikacyjnych z wykorzystaniem metod aktywizujących, a konkretnie omówienia może przyspieszyć proces nabywania kompetencji komunikacyjnych przez przedstawicieli tej grupy językowej.

¹⁴ Stworzono arkusz wywiadu z nauczycielem, który został wypełniony.

¹⁵ Artykuł został napisany w 2024 roku, czyli w 3. roku trwania konfliktu zbrojnego w Ukrainie.

BIBLIOGRAFIA

- Bańko M., 2000, *Słownik języka polskiego*, t. I, Warszawa.
- Council of Europe, 2018 (wyd. uzup. 2020), *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching, assessment. Companion volume*, Strasbourg.
- Janowska I., 2010, *Strategie językowe i działania komunikacyjne w podejściu zadaniowym*, w: R. Nycz, W. Miodunka, T. Kuntz (red.), *Polonistyka bez granic. Tom 2: Glottodydaktyka polonistyczna – współczesny język polski – językowy obraz świata*, Kraków, s. 81–92.
- Janowska I., Plak M., 2021, *Działania mediacyjne w uczeniu się i nauczaniu języków obcych*, Kraków.
- Karpińska-Szaj K., Wojciechowska B., 2018, *Przeformułowanie jako narzędzie badawcze w akwizycji języka i glottodydaktyce*, „Neofilolog”, nr 50/1.
- Miodunka W., Kuntz T. (red.), 2010, *Polonistyka bez granic. Tom 2: Glottodydaktyka polonistyczna – współczesny język polski – językowy obraz świata*, Kraków, s. 81–92.
- Pawlak M., 2014, *Strategie komunikacyjne w nauce języka obcego – próba integracji perspektyw*, w: „Konińskie Studia Językowe”, nr 2, s. 11–33.
- Piotrowski S., 2016, *Strategie komunikacyjne, czyli jak uczący się radzą sobie z deficytami leksykalnymi w klasie języka obcego*, „Języki Obce w Szkole”, nr 1/2016.
- Rada Europy: Coste D., North B., Sheils J., Trim J. [tłum. Martyniuk W.], 2001 (tłum. polskie 2003), *Europejski system opisu kształcenia językowego: uczenie się, nauczanie, ocenianie*, Warszawa.
- Seretny A., Lipińska E., 2005, *ABC metodyki nauczania języka polskiego jako obcego*, Kraków.
- Szymczak M., 1994, *Słownik języka polskiego*, t. II, Warszawa.

DISCUSSION AGAINST THE BACKGROUND OF COMMUNICATION STRATEGIES IN THE STATEMENTS OF FOREIGNERS LEARNING POLISH AS A FOREIGN LANGUAGE

Keywords: discussing, communication strategy, activating methods, communication competence, communication competences

Summary. The article concerns one of the most frequently used communication strategies by foreigners learning Polish. This concept and its connections with communication competences are explained. A study of the frequency of use of the discussion and analysis is presented. The issue was presented against the background of other communication strategies.